

Piotr Zbigniew Pomianowski, *Rozwód w XIX wieku na centralnych ziemiach polskich. Praktyka stosowania Kodeksu Napoleona w latach 1808–1852*, Campidoglio Marcin Trepczyński, Warszawa 2018, ss. 449.

Piotr Zbigniew Pomianowski jest naukowcem związanym z Instytutem Historii i Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W 2012 r. uzyskał tam tytuł doktora, broniąc pracę pt. *Początki polskiego czasopiśmiennictwa prawniczego: seria pierwsza „Themis Polskiej” (1828–1830)*. Jego dotychczasowe publikacje związane są z XIX-wieczną praktyką prawną, a zwłaszcza z implementacją zapisów wprowadzonego na ziemiach polskich Kodeksu Napoleona. Temu zagadnieniu poświęcone są dwa artykuły Autora opublikowane w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym”, które zasługują na szczególną uwagę badaczy tego okresu: pierwszy, z 2013 r., poruszający problem rozwodów w Księstwie Warszawskim¹, drugi, z 2014 r., dotyczący funkcjonowania modelu rejestracji stanu cywilnego w Polsce². Już w nich Autor sygnalizował, że problematykę tę należałoby potraktować szerzej i objąć dalszymi badaniami naukowymi. Owocem tego jest omawiana monografia.

Do tej pory brakowało całościowego opracowania „fenomenu, jakim był świecki rozwód w polskim społeczeństwie w XIX wieku” (s. 16). Autor przywołuje kilkanaście publikacji naukowych w tym przedmiocie, które powielają tę samą tezę o znikomej liczbie rozwodów – od kilku do kilkunastu. Być może dlatego problem ten był dotąd traktowany w sposób dogmatyczny. Autor na podstawie własnych badań szacuje liczbę rozwodów na około dwóch tysięcy. Jest to odkrycie przełomowe, zrywające z dotychczasowym stanem wiedzy, a co za tym idzie – otwierającym nowe pola badawcze przed kolejnymi naukowcami. Tym bardziej więc praca Pomianowskiego zasługuje na uwagę.

By dojść do takich wniosków, warszawski historyk przeprowadził szeroką kwerendę archiwalną. Korpus źródłowy swojej pracy oparł na dwóch rodzajach źródeł. Pierwszy stanowią dostępne wyroki sądowe z trybunałów działających w Bydgoszczy, Kaliszu, Krakowie i Warszawie, drugi – akta stanu cywilnego, w przypadku których Autor przeprowadził kwerendę sondażową. Tym samym dał pole do eksploracji innym badaczom.

Układ tematyczny pracy Pomianowskiego ma charakter problemowy, choć w strukturze rozdziałów Autor posłużył się już kluczem chronologicznym. Takie zastosowanie wydaje się słuszne dla tego rodzaju tematyki z uwagi na gwałtowne przemiany polityczno-społeczne, jakie zachodziły w tym czasie. Cztery pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny. Autor opisuje w nich kolejno historyczne fazy rozwoju uregulowań związanych z prawem małżeńskim (rozdział 1), przedstawia podmioty występujące w postępowaniu rozwodowym (rozdział 2) i sam jego przebieg (rozdział 3). W ostatnim rozdziale (4) w tym bloku omawia podstawy procedury ogłoszenia wyroku rozwodowego przez urzędnika stanu cywilnego (rozdział 6 poświęcony jest samej procedurze ogłoszenia wyroku). Z kolei w rozdziale 5

---

¹ Z problematyki rozwodów w Księstwie Warszawskim, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2014, t. LXV, z. 2, s. 103–121.

² Funkcjonowanie francuskiego modelu rejestracji stanu cywilnego w Polsce, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2015, t. LXVII, z. 1, s. 95–106.

omawia dodatkowe rozstrzygnięcia rozpadu małżeństwa, dotyczące m.in. opieki nad dziećmi i spraw majątkowych. Dwa ostatnie rozdziały (7 i 8), czyli *crème de la crème* publikacji warszawskiego badacza, poświęcone są skali zjawiska rozwodów i głównym przyczynom wyroków sądowych. Taki układ książki jest poprawny, choć czytelnikowi może wydać się sztopowy i oczywisty. By dotrzeć do głównych wniosków Autora, skądinąd bardzo ciekawych i nowatorskich, trzeba przebrnąć przez rozdziały, które nie są zbyt odkrywcze.

Książka została okraszona wieloma ciekawymi ilustracjami i rycinami przedstawiającymi artefakty dawnej dokumentacji, głównie sądowej. W drugiej części pojawia się więcej diagramów, które w sposób obrazowy ukazują przedstawioną problematykę. W książce brakuje jednak objaśnienia przez Autora we wstępie tytułu pracy, który choć wydaje się oczywisty, może budzić wątpliwości, zwłaszcza co do zasięgu geograficznego (sformułowanie „centralne ziemie polskie”) i ram czasowych.

Autor swoją tezę badawczą poparł szeroką kwerendą archiwalną, której skala i dokładność robią wrażenie. Jej wyniki czytelnik może prześledzić na 113 kartach (!) Aneksu, który w formie tabelarycznej zawiera spis i stanowi swego rodzaju przewodnik nie tylko dla przyszych badaczy, ale także genealogów, którzy mogą odnaleźć w nich brakujące puzzle w swoich poszukiwaniach.

Bartłomiej Majchrzak (Wrocław)